

monda deszakralizálása idézte elő a mese javára történő fordulatot (hősmítosz, hősmonda → népmese), és úgy látják, hogy az antik aegi-tengeri műveltségi övezet tekinthető az európai népmesék bölcsőjének. Annyi bizonyos, hogy az antik minták jelentős hatással voltak az európai mesék kialakulására.

Jóval több momentum utal a feudális társadalomszemléletre, meséink igazi virágzásának korszakára. Innen is tovább vezet az út, de az ún. varázsmese a később differenciálódó prózai epikának is jellemző válfaja maradt. Osztjuk *Nagy Olga* nézetét, hogy a népmese rendkívül nagy rugalmasságról tanúskodik, ezért képes az új világ, az új életforma akárhány műveltségi elemét magába fogadni, beleértve a lokális paraszti környezet hatását is. Mégis, a varázsmese (tündérmese) inkább lap-pangó állapotba kerül, de önmagát nem tudja megtagadni. A királyból nem válik történelmi formátumú uralkodó, a mesehős nem mond le a táltos paripáról, s a természetfeletti hatalmasságok makacsul folytatják machinációikat. **Egyszóval azok a jellemzők maradnak érvényesek, amelyeket *Max Lüthi* összegezett.** A szereplők, a kellékek olyan sablonok szerint mintázódnak, amelyek mindig és mindenhol alkalmasak arra, hogy mozgásukkal a sallangmentes karriertörténet, a népmese hőse akadálytalanul eljusson a csúcra, ráadásul úgy, hogy nemegyszer a végveszély szakadékaiból vágja ki magát.

Paradoxnak hangzik, de a szerzővel csak látszólag ellentétben azt is mondhatnánk, hogy a változó világ változatlan meséit is olvashattuk ebben az erdélyi mese-kötetben. Rejtélyes a mese, mint az álom. (*Erich Fromm* kísérletet is tett a mesék, mítoszok és álmok szimbolikus jelentésű nyelvének együttes elemzésére.) Kinőttük a mesét, mégis új meg új megfejtési kísérletekre csábít. Magunk mögött hagytuk, de felnőtt komolysággal mélyebb értelmét fürkesszük, mert egyszerűségében is nagy titkok hordozója. Ilyen titok az is, hogy mindnyájunknak lelki üdítést kínál, a gyermekeknek pedig izgalmat és örömet jelent.

Az erdélyi magyar népmesék ilyen gyarapodásának szívből örülünk, s várjuk *Nagy Olga* egész gyűjteményének mielőbbi megjelentetését. Egyetértünk kutatói törekvésével, s ha recenszenként kissé „elkalandoztunk”, annak egyetlen és legfőbb oka a mese volt. (*Dacia Könyvkiadó Kolozsvár, 1973.*)

FERENCZI IMRE

Kallós Zoltán: Új guzsalyam mellett

Kallós Zoltán neve ma már fogalom a népdalt szerető olvasók előtt: első gyűjteményét, a *Balladák Könyvét* egy-két nap alatt elkapkodta a közönség. S mialatt számosan hiába járnak utána, akiknek már nem jutott ebből a szép könyvből, azalatt máris újabb gyűjteménnyel áll az olvasók elé: egyetlen moldvai asszony balladáit és dalait adja közre gazdag gyűjteményéből. Szakemberek nyelvén úgy mondanánk: egyetlen adatközlő személyi monográfiáját kapjuk kézbe; csakhogy ezeket az elszíntelenített kifejezéseket nem szívesen alkalmazzuk egy olyan könyvre, amelyben a szerző olyan szépen, természetesen, magyarosan és szeretettel ír tárgyról, hogy még a szokványos „Bevezetés” helyett is azt találjuk az első lapon: „Amit legkedvesebb adatközlőmről és a kötet anyagáról előljáróban el kell mondanom.” Végig ez a közvetlen hang vezet be a kötet nemes anyagába, s azon keresztül egy moldvai, iskolázatlan, de a hagyományos művészet által kiművelt ízlésű asszony életébe, amelyben fő helyen állott az ének, a népköltészet és népzene szeretete.

Ez az asszony, aki írást egész életében nem ismert, s csak emlékezetében volt felhalmozva a néphagyomány annyi értéke, 163 dalt énekelt Kallósnak, összesen

1010 versszakot; köztük 26 balladát, számos keservest, szerelmi és tréfás dalt, párosítót. A kötet mindebből nem is egy változatot ad: ahogy az énekes különböző alkalommal más-más megformálásban, vagy másként emlékeztetve adta elő, a könyv is aszerint két-három eltérő szöveget ad egymás után. Ezek a szövegek valóban ritka szép példányai a régi magyar népköltészetnek, s a hozzájuk mellékelt 64 kottapélda is a legrégebbi népzenei hagyomány egy-egy mintadarabja; az énekes azt a moldvai nemzedéket képviseli, amelyhez még nem jutott el a magyarországi új stílus, s amit énekel, az vagy a régi népzene legérettebb anyaga, vagy olyan régies dalok, amelyek a zenei művelődéstörténet kutatói számára a legizgalmasabbak. (Itt azonban figyelmeztetnünk kell egy sajtóhibára: a bevezető tanulmány 12. lapján közölt két dallamból elmaradt egy b előjegyzés [es]; a dallam mólban olvasandó.) Igen szerencsés újítás, hogy kis hanglemezt is mellékeltek a kiadó a könyvhöz, amelyen 5 ballada és 7 lírai dal hallható — a gyűjtő legszebb felvételeiből. Ezt a kezdeményt figyelmébe ajánljuk minden hasonló tartalmú könyv kiadójának. Így a kotta nem marad holt anyag: megelevenedik a stílus minden finomságával együtt. Nagy jelentősége van ennek, amikor olyan széles körökben támadt fel az igény az eredeti előadás iránt, legyen az akár középkori zene, akár népballada; s amikor a régi énekstílus díszítőműveinek gazdagságát és finomságát már alig tudjuk máshonnan bemutatni, mint Moldvából.

Kallóst általában úgy ismerik, mint a ballada erdélyi és moldvai kutatóját, minthogy első könyvét ennek a műfajnak szentelte. De ma már egyre többen tudják, mennyi minden mást köszönhet neki a néprajz: népzene, lírai népdalt, hangszeres tánczenét, táncaink életének ismeretét, szokást, táncszót, ráolvasást. Maga a kötet hőse, Miklós Gyurkáné is tudott még sok mindent a kötetben közölt darabokon kívül: egyházi éneket, ráolvasást, bájoló imádságot, amit ezúttal nem vett bele Kallós könyve anyagába. Szinte azt mondhatjuk: Erdély és Moldva néphagyományát — vagyis nagyrésztben a régi magyar néphagyományt — nem ismerhetjük igazán Kallós gyűjtése nélkül.

Pedig évekkel ezelőtt már azt hittük: semmi meglepetés nem érheti a népdalgyűjtőt: mindent ismerünk már, s csak újabb változatok, újabb terület adatai tehetik teljesebbé az ismert képet. Csakhogy Kallós olyan vidékeket vezetett bele a magyar népdalkutatásba, amit azelőtt vagy csak részben ismertünk, vagy egyáltalán nem. Moldvát Domokos Pál Péter fedezte fel a magyar népzene kutatás számára, de a moldvai ballada, népzene és egyéb hagyomány teljes gazdagságát csak Kallós munkássága tárta fel igazán. Még fontosabb volt a Mezőség fölfedezése: egész Erdély leggazdagabb tánczenei és táncgyűjtése virágozik ezen a területen, amiről csak Lajtha egyetlen székeli gyűjtése hozott hírt valamikor, s még régebben Bartóknak hangszeres gyűjtése a vegyes lakosságú terület román részén. Kallós nyomán most a régi magyar táncélet és tánczene, valamint egy sajátos énekstílus és gazdag régi népzene tárult föl ezen a területen, s kiderült, hogy a székelységen kívül, ahol egykor a Kisfaludy Társaság, majd Bartók—Kodály szinte kizárólag gyűjtött, nem a legrégebbi hagyományú része Erdélynek. Erdély közepe, majd Erdély és Moldva határán a gyimesi csángók zenéje különlegesebb színű, ősbibb hagyományokat őriz.

Kallós fölfedezései azért voltak olyan mélyrehatóak, olyan teljesekek, mert nem alkalmi gyűjtőként járta be Erdély és Moldva vidékeit, hanem a beleszületett, a benne élő módján, az egész életet ismerve, belülről megmutatva. A Mezőség: szülőhazája, amit gyermeksége óta maga körül látott, amibe belenőtt. Moldvát léspedi tanítóskodása alatt ismerte és szerette meg, s a moldvaiak is őt; kis idő múlva Gyimesbe került, ahol egy fakitermelő vállalat alkalmazottja lett; s az élet nála annyit jelent, mint gyűjteni, vagy talán inkább: az őt körülvevő társadalmat megismerni, megszeretni, s művészetét megörökíteni. Amióta pedig nincs lekötve állással sehová, azóta egész Erdély és Moldva az ő „területe”: Szolnok-Doboka legfélre-esebb, mezőségi falvaiba éppúgy eljut, mint a Maros mentére, vagy Brassó megye szórványaiába; a hagyomány felkutatása és közkinccsé tétele számára a létezés formája.

Ez a szenvedélyes hagyománymentő egyáltalán nem adott arra, milyen módon kerül bele a nemzeti tudatba mindaz, amit ő talált: barátoknak, érdeklődő alkalmi gyűjtőknek, szakembereknek egyaránt készségesen adta a felvilágosítást, támogatást, sőt két kézzel saját gyűjteményét is. Sokan ezt már olyan természetesnek is vették, mintha ez a nagyszerű gyűjtő maga a nép volna, akitől mindenki annyit méríthet, amennyit akar. Azért kettős az örömünk, látva, hogy a *Kriterion* kiadó már másodszer ad lehetőséget arra, hogy Kallós saját neve alatt kerüljön a közönség elé, maga nevével adja ki, amit ő fedezett fel, s amit mások nélküle sosem „gyűjthettek” volna. De ezen túl köszönet illeti a kiadót a szép kiállításért, a lemezért, a kottákért, s csak azt kívánjuk, minél többet merjen ezentúl adni mindkettőből, hiszen a könyvsiker világosan beszél a közönség igényéről és támogatásáról.

Kallós Zoltánnak pedig köszöni a magyar olvasó és a népzene és népköltészet minden kutatója ezt az újabb szép teljesítményét, akik azt is remélik, hogy mindaddig találkoznak majd Kallós nevével újabb és újabb kiadványok címlapján, amíg csak minden értéket közre nem bocsátott élete gazdag gyűjtőterméséből. (*Kriterion*, 1973.)

VARGYAS LAJOS

„Andrásfalva mesze van...”

Iskolai énekórákon tanulják a gyerekek azt a különleges szépségű népdalt, amelynek egyik sorát idéztük. Kodály Zoltán gyűjtötte még az első világháború előtt, túl a Keleti-Kárpátokon, Bukovinában, Andrásfalván. Andrásfalva valóban nagyon messze van, de már nem csak a távolság igen nagy, hanem egyre nő az idő is, egyre kevesebben emlékeznek arra az Andrásfalvára, amelyet az 1764. évi mádfalvi veszedelem után elbujdosott székelyek négy más faluval együtt alapítottak. Az andrásfalviak ma hazánkban élnek, zömük Tolna és Baranya megye településein. A régi falu és nép jó emlékezetére írta meg könyvét Sebestyén Ádám: *A bukovinai andrásfalvi székelyek élete és története Mádfalvától napjainkig*.

Ezer esztendővel ezelőtt talán mitológia született volna a bukovinai székelyek történetéből, mivel azonban viszontagságaikhoz a csodákat és a megmagyarázhatatlan dolgokat nem kedvelő újkor szolgáltatta a hátteret, a magyar néptörténet kevesek által ismert, ám annál jellemzőbb fejezetét mondhatják a magukénak. Szomorúan példázzák, hogy mily olcsó volt a parasztok vére mindenkori parancsolóik számára, és a vigasz, hogy hallatlan szívósságuk mégis megtartotta őket, sorsuk ismeretében nagyon keserű. Egy néptöredék, mely nem egészen kétszáz év alatt négyszer változtatott lakhelyet: előbb Erdélyből futott Moldvába, onnan verődött össze Bukovinába, ügyefogyott kísérletekkel többször próbálták hazaköltöztetni, majd végleges hazatelepítéséhez ágyúszó szolgáltatta az indulót, s új, bácskai telepein meg sem melegedett, már menekülnie kellett, hogy másfél éves bolyongás után otthonra találjon Tolnában és Baranyában.

A nehéz sors, a hosszú ideig tartó nyelvszigetlékezés kemény közösséggé formálta az öt bukovinai falu magyarságát. Történeti tudatuk — népi kohéziójuk egyik fontos összetevője — oly erőssé forrott, hogy körükben nem az epikus paraszti tehetségek kiváltsága volt a múlt valós és mondai ismerete, hanem a legutóbbi időkhöz minden gyermek a szüleitől hallotta, hogy is volt Bukovinától a Völgységig. A bukovinai székelyekből, az utolsó huszonöt esztendőt leszámítva, papi és tanítói pályánál magasabbra senki sem emelkedett. A helyi öntudat azonban minden időben kinevelt egy-egy írástudót, aki napi munkája után lámpafényhez hajolva a